

Тема: 1. Друга російсько-українська війна.

2. УНР в кільці фронтів: ключові події, герої та результати боротьби за збереження української держави.

Пригадайте, коли відбулася перша радянсько-українська війна? Перша радянсько-українська війна – це збройний конфлікт між Радянською Росією і УНР у період від 21 грудня 1917 року по 12 червня 1918 р. Війна відбувалася за контроль над територіями колишньої Російської імперії землі яких населяли переважно українці. Війна закінчилася перемогою УНР за допомогою Австро-німецьких союзників.

Друга війна більшовицької Росії з УНР. Причина: Прагнення більшовиків встановити контроль над Україною. Привід: Ультиматум Директорії більшовикам (Раднаркому) з вимогою припинити воєнні дії і негайно вивести російські війська з території України. Перебіг подій: Січень 1919 р. – захоплення більшовиками Харкова; переїзд українського радянського уряду до Харкова; перетворення Харкова на столицю України. Січень 1919 р. – захоплення більшовиками Півдня України. Лютий 1919 р. – вступ більшовиків до Києва, розгром сил Директорії . Друга радянська Україна (1919 р) . Радянська Україна – це процес встановлення радянської влади. Складові другої радянської України (1919 р.): Створення робітничо-селянського уряду України. Заміна назви УНР на Українську Соціалістичну Радянську Республіку (УСРР). Створення першого українського радянського уряду на чолі з Християном Раковським . Березень 1919 р. затвердження першої Конституції УСРР, яка закріплювала диктатуру пролетаріату , скасовувала приватну власність. Проведення політики «воєнного комунізму» . Політика «воєнного комунізму» - це система надзвичайних заходів керування економікою, що проводилася більшовиками протягом 1919-1920 рр. і мала на меті побудову комунізму насильницькими методами. Складові політики «воєнного комунізму»: 1.Запровадження продрозкладки (насильницьке вилучення «надлишків» продовольства у селян).2.Кругова порука .3. Державна монополія на продаж і

заготівлю зерна. 4. Формування продзагонів з метою насильницького вилучення продовольства у селян. 5. Націоналізація промисловості. 6. Встановлення державного контролю над виробництвом. 7. Загальна трудова повинність. 8. Мілітаризація (поширення військових законів) праці. 9. Зрівняльний розподіл продуктів харчування серед працюючих. 10. Відмова від грошей. 11. Запровадження карткової системи. 12. Заборона приватної торгівлі. 13. Встановлення «твердих» цін на товари. 14. Скасування плати за житло, комунальні послуги, транспорт. 15. Споживчий аскетизм населення. Наслідки політики «воєнного комунізму»: Економічна розруха. Падіння життєвого рівня. Соціальне напруження. Розгортання повстанського руху проти політики більшовиків. Червоний терор (репресії, які здійснювали більшовики проти широких соціальних груп, включаючи робітників та селян, що були оголошені «класовими ворогами»). Військова інтервенція (вторгнення) Антанти на півдні України. Перебіг подій: Грудень 1917 р. – поділ Британією і Францією Російської імперії на сфери впливу, згідно з якими Україна потрапляла до зони впливу Франції. 1918 р. – затвердження Прем'єр-міністром Франції Клемансо, плану встановлення військового контролю за північно-чорноморськими портами. 1918 р. – висадка перших десантів у Севастополі. 1918 р. – висадка військового десанту в Одесі, Херсоні, Миколаєві (війська УНР не чинили опору, залишили ці міста). Результати висадки десанту: Початок українсько-французьких переговорів: поділ півдня колишньої Російської імперії на 2 частини. Окупація краю французькими військами. Створення єдиного антибільшовицького фронту на чолі з французьким командуванням. Проведення аграрної реформи, яка передбачала викуп великих маєтків і збереження приватної власності. Управління фінансами і залізницею залишалося за французами.

Отаманщина – засилля різних збройних формувань в умовах відсутності реальної державної влади; період в історії визвольних змагань, який найчастіше асоціюється із селянським повстанським рухом 1918-1923 рр.

Під натиском більшовиків війська Директорії відкочувалися на захід. Директорія і уряд із Вінниці переїхали до Проскурова (Хмельницький), де у середині березня 1919 р. відбулося останнє засідання Директорії у повному складі. На початку квітня у Рівному була проведена реорганізація Директорії. Тепер вона складалася з Петлюри, Макаренка, представника ЗУНР і двох представників соціалістичних партій. Було впорядковано функції Директорії і її взаємини з урядом: вона мала лише затверджувати закони, проекти яких готували міністерства, і давати розпорядження лише міністерствам. Новий уряд очолив Б. Мартос. Він звернувся до народу з декларацією, у якій закликав боротися з більшовиками, спираючись не на іноземну допомогу, а на українських повстанців.

Щоб організувати опір більшовикам, головний отаман С. Петлюра почав призначати або визнавати отаманами будь-кого, хто міг командувати, мав зброю, виказував лояльність до Директорії і заявив про своє прагнення боротися з більшовиками. Кожен такий отаман отримував грамоту від Петлюри і декілька мільйонів українських карбованців. Ніякого контролю над отаманами не було. Ця ситуація спричинила появу такого явища, як отаманщина. Причини виникнення: Пробудження селянської стихії. Стислі строки формування армії. Наявність незаконних збройних формувань. Самоуправство окремих місцевих політичних та отаманських авторитетів. Слабкість державного апарату і центральної влади. Вплив підривної більшовицької пропаганди. Внутрішні суперечності між українськими політичними силами. Найвідоміші отамани: Зелений, Григор'єв, Махно, Божко, Ангел. Результати та наслідки: Розгортання С.Петлюрою активної діяльності з реформування армії та боротьба з отаманщиною. Отаманщина як деструктивна сила паралізовувала українську визвольну боротьбу, поглиблювала внутрішній фронт, підточувала сили народу, деморалізовувала національні сили й послаблювала можливості протистояти перед зовнішніми фронтами, якими були передусім російські Біла та Червона армії.

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=im78u2SoyQQ>

II. Навесні—улітку 1919 р. Добровольча армія А. Денікіна витіснила Червону армію з українських земель. Установлений нею в Україні денікінський режим спрямовував зусилля на захист інтересів поміщиків і підприємців. Нова влада почала відбирати в селян поділену поміщицьку землю. Окрім того, селян зобов'язали підтримати Добровольчу армію разовим внесенням податку в розмірі 5 пудів зерна з кожної десятини землі. На підприємствах заборонялися профспілки та страйки. Тривалість робочого дня визначалася в 9,5 години. Виступаючи за Велику Росію, А. Денікін не визнавав права українців на утворення своєї держави. Режим негативно ставився до проявів українського національного життя. Адміністрація видала наказ про зняття портретів Т. Шевченка в установах. Земствам заборонили надавати матеріальну допомогу українським школам, у навчальних закладах скасовували українознавчі предмети. Водночас, А. Денікін усвідомлював, що лише диктаторськими

методами управляти Україною неможливо, і пішов на окремі поступки. Але поступки А. Денікіна на тлі негативних зрушень в економічному житті не викликали симпатій в українському суспільстві. До того ж восени 1919 р. посилювався повстанський рух в Україні, як спротив білогвардійцям. Для його придушення А. Денікін змушений був відкликати військові частини з фронту, де розгортався наступ денікінців на Москву. Окрім того, селянство ще схилилося до підтримки більшовиків, оскільки їхня перемога над денікінцями усувала загрозу втратити поділену поміщицьку землю. Майже кожне село мало загони самооборони, що давали відсіч денікінцям у спробах проводити реквізицію продуктів, необхідних для армії. Восени 1919 р. Червона армія, створивши кількісну перевагу над військами А. Денікіна, перейшла в наступ і в грудні витіснила білогвардійців з території України. Місцеве населення знову змушене було дбати про захист власних інтересів, формуючи збройні загони, і забезпечувати їх необхідними резервами. У 1919 р. Україною пронеслося дві повстанські хвилі. Одна в березні— травні, викликана грабіжницькою політикою російських більшовиків, і друга — улітку через наступ армії Денікіна. Починаючи з літа 1919 р., опинившись

між двома ворожими силами — «червоними» і «білими» московськими окупантами, повстанці почали шукати контакт із фронтом УНР. Замість орієнтації на ради, вони стали орієнтуватися на парламентаризм і демократію. Крім мотивів соціального характеру, українські народні маси прийшли до глибшої національної свідомості. Національний момент почав грати у повстанському русі значно більшу роль, ніж це було раніш. Більшовицькі лідери розуміли, що захопити владу легше, ніж утримати. Тому вони створили систему каральних органів, яка діяла в Україні. У її складі були: Всеукраїнська надзвичайна комісія (ВУНК), Народні суди, революційні трибунали, міліція. Головною ланкою була ВУНК, на неї покладалися обов'язки боротьби з контрреволюцією. Їй надавалися спеціальні військові частини, які відігравали вирішальну роль у боротьбі проти українських повстанців. Така діяльність супроводжувалася репресіями проти селянства, знищенням політичної опозиції, що протистояла радянській владі, очолюваній більшовицькою партією. Отже, для того щоб утримати владу в своїх руках, більшовики застосовували політику насильства, яка увійшла в історію під назвою «червоний терор».

Інша російська політична сила — білогвардійський рух, зокрема денікінці, так само визначили терор одним з основних напрямів своєї діяльності. На українських землях, захоплених білогвардійцями, діяли закони, спрямовані на безкомпромісну боротьбу з більшовизмом і наведення жорсткого порядку методами військової диктатури. Наприклад, за участь у повстанському русі, більшовицьких організаціях і дезертирство з Добровольчої армії застосовували смертну кару. Звичайним явищем стали масові страти. Зокрема, в Одесі без суду і слідства було покарано на смерть понад 3 тис. осіб. Схожа ситуація була і в інших містах. Така політика отримала назву «білий терор». Жертвою і червоного, і білого терору був український народ. Навесні 1920 р. Польща, спираючись на допомогу США, Англії, Франції, уже мала одну з найбільших армій у Європі, що захопила значну частину Білорусі та українські землі до річок Збруч і Горинь. Війська УНР, підпорядковані С. Петлюрі, на той час

контролювали невелику територію в районі м. Любар Волинської губернії. Петлюрівські формування відчували дефіцит зброї, потерпали від епідемії тифу й не могли продовжувати боротьбу регулярними військовими силами. Керівництво збройних сил УНР вирішило поділити армію на дві частини. Одна з них, за домовленістю з польською владою, мала перейти на її територію і створити там військові бази. Друга частина армії УНР планувала, спираючись на ті бази, здійснювати рейди тилами червоноармійських військ в окупованій ними Україні. Такий рейд, очолений Михайлом Омеляновичем-Павленком, розпочався у грудні 1919 р. й увійшов в історію як Перший зимовий похід армії УНР. У грудні 1919 — березні 1920 р. українські війська, у тяжких боях знищуючи ворожі гарнізони й окремі формування білогвардійців і червоних, пройшли Єлизаветградщиною, форсували Дніпро, зайняли Умань, Черкаси, Канів, Смілу та інші населені пункти. У квітні 1920 р. за наказом С. Петлюри війська почали пробиватися на захід, щоб об'єднатися з українськими частинами на польсько-радянському фронті. За 180 днів Зимового походу армія пройшла 2500 км і захопила значні трофеї. Похід сприяв поширенню селянських повстань в Україні, показав силу духу вояків армії УНР. Залишки військ УНР, опинившись у ворожому оточенні, перейшли до партизанської боротьби проти російських окупантів.

Третій прихід більшовиків поєднував собою два завдання. З одного боку необхідно було врахувати інтереси більшовицького центру. Тому третій прихід не особливо відрізнявся від другого приходу.

Було знову налагоджено вивезення хліба до Росії. Відновлення політики «воєнного комунізму» із його продрозкладкою. Націоналізація фінансів. Одержавлення промисловості. Введено загальну трудову повинність, а для тих хто ухилявся створювалися концтабори (жовтень 1920 р. – 7 концтаборів). З іншого боку створювали враження, що їх політика змінилася. Намагалися заручитися підтримкою населення. Тому були певні зміни. 11 грудня 1919 р. Всеукрревкому – тимчасового вищого законодавчого та виконавчого органу влади на чолі з Г.

Петровським. Відновлено діяльність ВУЦВК та РНК України (лютий 1920 р.). Замість комітетів бідноти створено комітетів незаможних селян (комнезамів), які стали опорою радянської влади на селі. Формальне визнання незалежності УСРР. Відмова від політики русифікації. Відновлення політики «воєнного комунізму». Більше землі селянам. Менше радгоспам і цукровим заводам. Добровільність у створенні колгоспів. Червоний терор.

Посилання: https://www.youtube.com/watch?v=xOVhPQQM_EE

Д/з: §15.